

SPIRA VERONIKA

**BOSZOJ RÉMÁLMA
AVAGY A TOTÁLIS ÁLLAM PARABOLÁJA
A MESTER ÉS MARGARITÁBAN**

Boszoj Bulgakov regényének, A Mester és Margaritának az egyik legjelentéktelenebb, **gogolian** groteszk **figurája**. Alakját Bulgakov mégis megemeli azért, hogy a kihagyás és az ornamentikus ábrázolás paradoxonára építi fel sorsát.

Nyikanor Boszoj, aki a Szadovaja 302/B lakóbizottságának elnöke, nem több, mint a tekintélyelvű társadalmak egyik jellegzetes, a hatalom szempontjait belsővé tevő, **buzgón túlteljesítő kisemberek**, a kalauzok, házmesterek, portások egyike, azzal a különbséggel, hogy már a hivatala is az új szovjet valósághoz kötődik, annak látszat-demokratikus jellegét neveteti ki. A lakóbizottság és a lakóbizottsági ülések ennek a valóságnak a gogoli paródiái. Boszoj a kis hatalomban magát nagynak és fontosnak képzelő, a hivatal elidegenítő, megfélemlítő formalizmusát fontoskodással tetéző, gyanakvó, kisszerű, megvesztegethető figura, akitől Woland annyira irtózik, hogy távozása után így szól kísérőjéhez:

„- Sehogy se tetszik nekem ez a Nyikanor Ivanovics. Csirkefogó gazember. Nem lehetne valamit tenni, hogy ne jöjjön többet ide?” (133.)

Korovjov az eltüntetés legbiztosabb módját választva mozgásba hozza azt a gépezetet, amelybe addig Boszoj is harmonikusan beleillett: feljeleníti a hatóságnál egy lakótárs nevében valutarejtegetését. A nyomozók hamarosan kiszállnak, és mind a feltételezett feljelentőt, mind a lakóbizottság elnökét elviszik. A hosszas kihallgatás alatt a megzavarodott kisember tücsköt-bogarat összehord ördögről, varázslásról, ami miatt a hatóságok azt feltételezik, hogy tetteti a tébolyt, majd végül mégis az elmeklinikára szállítják. Eddig a pontig Boszoj azok közé a figurák közé tartozik, akikre **jogosan vár a wolandi büntetés**, hiszen a hatalom nyomására **végülényekké váltak**, sőt végrehajtottak a totális gépezetnek, miközben a maguk pecsenyét is vígan sütögették a mások rovására.

Ekkor azonban a figurája a legváratlanabb **paradoxon** megjelenésének színhelye lesz. Ezt a jelentéktelen figurát **egy egész fejezetet kitöltő látomásra** érdekesebbé teszi az író. Boszoj rémálma egy óriási méretű kihallgatás, amely betölt egy egész színháztermet. A nézők helyén a kihallgatottak tartózkodnak, a színészek pedig mikrofonnal a kezükben a nyomozó apparátus emberei. Az előadás lényege a pszichikai ráhatás, a félelem és szorongás légkörének fenntartása abból a célból, hogy a jellévők megtörjenek, elárulják a maguk és mások által elrejtett aranyérmék, ékszerek rejtékelyét.

A két véglet: a karikatúraszerű ábrázolás és a belső világ részletező megjelenítése csapnak össze alakjában. Az első a figura egydimenziós voltát hangsúlyozza, a másik megnöveli alakja fontosságát. **Boszoj rémálma** ugyanis a regény jelenének hiteles modellje, **a valóság kaffai-gogoli parabolája**. Miért történik ez így a regényben? Miért mond egymásnak ellent a figura törpesége és álmának fontossága?

Ez az össze nem illés építi ki a figura jelentésének a realizmuson és a szatírán túlmutató filozofikus rétegeit, és kapcsolja össze alakját a regény alapkérdéseivel. Ha a Mester és Margarita sorsa azt példázza, hogy aki ragaszkodik integritásához, kívül reked a társadalmon,

sőt pusztulásra van ítélve, akkor Boszój álma és sorsa azt mutatja, hogy a kisember, aki a túlélés érdekében véglénnyé és **engedelmes eszközzé is hajlandó válni, sem kerülheti el a szenvedést, sőt a pusztulás fenyegetését** sem. A konformizmus és az ügyeskedés nem hozza meg a megcélzott biztonságot. Hamis vád vagy feljelentés áldozatává bárki válhat, a gyanú, a meggyanúsítás is elég a bukáshoz. Ezzel Bulgakov feltárja **a sztálinizmus paradigmátikus morális és egzisztenciális alaphelyzetét**: a teljes konformizmus követelését, és a cserében várt létbiztonság helyett **a teljes létbizonytalanságot mindenki számára**. Az egydimenziós ember hiteles látomása koráról olyan paradoxona a regénynek, amely bulgakovi valóságfeltárás fontos fázisát jelenti: **a valóság kibontását a látszathól és a hamis tudatból**.

Ez a paradoxon azonban további tanulságokkal is szolgál. A regényben a hatalom szorításában élő ember **négy paradigmáját** állítja elénk Bulgakov. Az egyik a hatalommal **szembenálló**, annak elhalását prófétáló Jesuáé, a másik a hatalomtól való félelem miatt bűnbe eső majd **megtisztuló** Pilátusé, a harmadik **az árulóé**, Júdásé, aki előtt bár feltárult az igazság, megtagadja azt, a negyedik a megtisztulásra vágyók, de **a megtisztulást el nem érők** serege. Boszój Ivannal, Nyikolaj Ivanoviccsal és a még nem említett büféssel (Andrej Fokics Szokov), aki másodrendű frissességű halat árul, majd májrákban elhalálozik, éppen e negyedikhez tartozik. Ezek a figurák bűnösök különböző mértékben, megismerik a meghasonlást, a szenvedést, gyötrő álmok és látomások részesei, identitást váltani azonban nem tudnak.

E figurák, de különösen Boszój bűne az volt, hogy maga is hatalomra tett szert. Hogyan lett hát belőle áldozat? Azáltal, hogy **a gépezet**, amely a feljelentés után rázuhant, olyan aránytalanul hatalmas, hogy szinte **megszünteti a különbséget azok között, akiket összemorzsol**. Ugyanúgy zuhan rá a **Mesterre** is egy rosszindulatú feljelentés után, mint **Boszójra**, és az eredmény sem különbözik, mindketten az elmeklinikára kerülnek. Egyikük hiába az emberi nagyság, tisztesség és etikum hordozója, a másik pedig maga is bűnös, kisszerű kreatúra, **sorsuk közös**, mindketten esélytelenek a hatalom gépezetével szemben, dimenzióikra való tekintet nélkül. **Boszój így lesz a hatalom fogaskerekei közé került szenvedő ember szinonímasorának is egyik tagja, amelynek tetején Jesua és a Mester állnak**.

Az analógia azonban nem arra szolgál, hogy összemossa az **értékek szilárd hierarchiáját**. A komikum, a travesztia, amely Boszój alakját övezi, nem csökkenti a Mester értékét az analógia folytán, és megfordítva, a Mesterrel őt összekapcsoló analógia nem menti fel Boszój bűnei alól. Bulgakov ezzel az analógiával a kortárs emberi sorsok mélyebb törvényszerűségeire világít rá, és éppen Jesua és a Mester sorsa közötti különbség okát teszi egyértelművé. Jesua is szembekerült a hatalommal, feljelentették, kihallgatták, kínhalált szenvedett, de önazonosságát, sorsa méltóságát semmi és senki nem vehette el tőle. A Mester sem volt gyávább, nevét, léte méltóságát mégsem őrizhette meg. Az okra Bulgakov a Nyikanor Boszójjal vont analógia által mutat rá, nem explikálva azt, hanem priméren esztétikai eszközökre bízva a megértését. A Kezdet és a Vég éppen e ponton különbözik egymástól. **A jesuai prófécia a központi hatalom elhalásáról nemhogy beteljesedett volna, hanem éppen ellenkezőjére fordult**. Az új helyzetben a megváltók olyan tehetetlenekké lesznek, mint a Mester, akinek a sorsa nem tud igazán különbözni más áldozatokétól. Ekkor értjük meg, mennyire jogos a bulgakovi kérdésfeltevés: a földi hatalom kiépülésének fázisában van-e még esélye a jóságnak és a megbocsátásnak a megváltás művét valóra váltani? Vagy értéke csak a kanti transzcendenciában abszolút továbbra is, míg a Földön nem követhető? Vajon nem Wolandnak van-e igaza, amikor a Bosszút és a Büntetést erősebbnek tartja a Megbocsátásnál? Vagy a Mesternek és Margaritának, akik dualisták? A Bosszút és a

Megbocsátást egyaránt követik. Azzal tehát, hogy **egy jelentéktelen figura hirtelen a bűnös és az áldozat léthelyzetének mezsgyéjére kerül** (és ne fejtsük el, hogy az orosz irodalomban ez nem minden előzmény nélkül való ábrázolásmód – Gogol, Dosztojevszkij), nyomára vezet a regény egy bonyolult belső összefüggésének, amely a végső prófécia egy fontos tételébe torkollik.